



Ongeldig verklaren
tentamen moet een
bepaling in het OER zijn



Studenten slachtoffer van haast, onwetendheid of slordigheden van de docent, maar ook van frauduleuze studenten

Oppassen met hergebruik van tentamenvragen

■ Harry Molkenboer

Harry Molkenboer is toetsdeskundige en directeur Bureau Toetsen en Beoordelen, en lid van de redactie van EXAMENS

■ Annie Kempers

Annie Kempers is directeur-bestuurder Stichting Examenkamer en lid van de redactie van EXAMENS

Het ontwikkelen van goede tentamenvragen is een tijdrovende en lastige taak voor menig docent in het onderwijs. Doordacht hergebruik van vragen kan de ontwikkellast verlichten. Als hergebruik betekent dat een hertentamen gelijk is aan het tentamen of dat bijvoorbeeld 85% (!) van de vragen is overgenomen uit eerdere en bij studenten bekende tentamens, dan bestaat de kans dat het tentamen achteraf, en zelfs nadat de uitslag van het tentamen bekend is gemaakt, alsnog ongeldig wordt verklaard.

Studenten, die te goeder trouw hebben gestudeerd, dan wel gebruik hebben gemaakt van oefenmateriaal dat hen is aangereikt door de docent zijn hiervan, buiten hun schuld, de dupe. Maar studenten kunnen ook slachtoffer worden van frauderende medestudenten. Dat de studenten die te goeder trouw waren dan bij een ongeldig verklaard tentamen in verweer komen, is terecht. Dat het betreffende tentamen geen goed beeld geeft van de werkelijk aanwezige kennis, inzicht en vaardigheden van de studenten, is hen niet aan te rekenen. Hoe kan dit

gebeuren, wat is de rol van de examencommissie en hoe kan dit worden voorkomen?

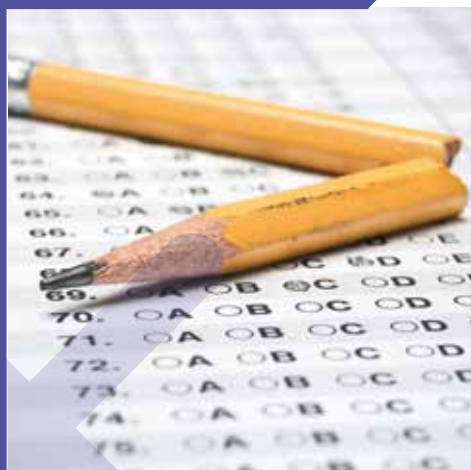
Hergebruik van tentamens

Op basis van enkele uitspraken van Colleges van beroep voor de examens en artikelen in de media (zie de referenties aan het einde van dit artikel), blijkt dat ondoordacht hergebruik van tentamens door docenten voorkomt. Uit de uitspraken en artikelen blijkt verder dat dit bij met name het hoger onderwijs van toepassing is. Of dit ook bij andere onderwijssectoren of bij private onderwijs- of exameninstellingen ook aan de orde is, is niet onderzocht. Diverse berichten in de media betroffen situaties binnen het hoger onderwijs. Het is evident dat het ontwikkelen van toetstechnisch gezien goede vragen veel tijd en creativiteit vergt. Niet alleen de eerste versie van de vraag, maar ook het proces erna van tegenlezen, aanpassen en vaststellen, tot en met het samenstellen van een tentamen op basis van de vooraf opgestelde toetsmatrijs.

Omdat de leerstof wellicht in een volgend studiejaar maar marginaal wijzigt, het ontwikkelen van nieuwe vragen veel inspanning vergt, docenten prioriteiten moeten stellen, soms maar één of twee studenten het hertentamen moeten maken en toetsing vaak niet bovenaan de prioriteitenlijst staat, worden eerder

ontwikkelde vragen makkelijk hergebruikt voor het hertentamen of een volgend tentamen. Beperkt hergebruik hoeft geen probleem te zijn, als de vragen maar niet bekend zijn geraakt bij de studenten.

Bij het bekend raken van tentamenvragen spelen frauduleuze studenten ook nadrukkelijk een rol. Fotograferen van tentamenvragen is met een smartphone zo gebeurd. Als bekend is dat tentamenvragen worden hergebruikt is het de moeite waard dat studenten de zo verkregen tentamenvragen onderling delen. Of het een nieuw fenomeen is binnen het hoger onderwijs, is niet bekend, maar studenten verzamelen met elkaar ook vragen door ze direct na een tentamen, uit het hoofd, toe te voegen aan een itembank. Dit speelt bijvoorbeeld nadrukkelijk bij een (maar waarschijnlijk bij meer) groot landelijke privaat examen een rol (naam bekend bij de redactie).



Hergebruik tentamenvragen soms onvermijdelijk, maar doe dat heel doordacht

‘No time to waste, copy and paste’

‘No time to waste, copy and paste’ is de titel van de afstudeerscriptie van Van Nieuwkerk (2003) over plagiaat bij scripties in het hoger onderwijs. Studenten zijn hier het lijdend voorwerp. Maar het is een klinkende metafoor die ook van toepassing kan zijn op docenten die het druk hebben en ‘even’ een oud tentamen hergebruiken. Dat studenten hier, overigens waarschijnlijk niet door de docent bedoeld, slachtoffer van kunnen worden is niet altijd bekend.

Er zijn geen gegevens bekend hoe groot het probleem van het achteraf ongeldig verklaren door verkeerd hergebruik van tentamenvragen door toedoen van de docent feitelijk is. Dat het af en toe de media haalt en het vermoeden bestaat dat het vaker gebeurt, is aanleiding om er in dit artikel aandacht aan te schenken.

Uit de media en uitspraken van Colleges van beroep voor examens blijkt dat er docenten zijn die:

- vragen uit de oefententamens die de docenten zelf uitreiken hergebruiken bij de echte tentamens;
- vragen uit eerdere tentamens hergebruiken bij nieuw af te nemen tentamens, soms blijkbaar tot wel 85% (zie www.rug.nl, 2015);
- zich niet bewust zijn van het feit dat studenten gebruik maken van speciale websites waar oude tentamenvragen beschikbaar zijn;
- zich soms wel bewust zijn van die situatie, maar desondanks vragen gewoon hergebruiken;
- zich niet realiseren dat studenten digitaal slim zijn en met een tweede smartphone in hun zak (eentje werd ingeleverd bij de ingang van de examenzaal), alsnog foto's van de tentamens maken (van papier of het beeldscherm) en die razendsnel delen via sociale media (groep 2 die aansluitend aan groep 1 hetzelfde tentamen maakt, kent zo al enkele of veel vragen).
- er onvoldoende op toezien dat papieren versies van de tentamenvragen en klad-

papier worden ingeleverd in de chaos die soms aanwezig is na afloop van een tentamen bij het verlaten van de tentamenzaal. Tentamenvragen komen onbedoeld in omloop bij studenten.

- er onvoldoende op toezien dat bij inzagemomenten niet alsnog tentamenvragen worden overgeschreven of gefotografeerd.

Tegen het feit dat studenten met elkaar afspreken om elk één vraag te onthouden om die vervolgens aansluitend aan het tentamen met elkaar via een groepsapp te delen (datadump), valt helaas weinig te doen.

Het is dus niet alleen 'No time to waste, copy and paste' waardoor tentamens niet de werkelijk aanwezige kennis, inzichten en vaardigheden van de studenten meten, het komt dus ook doordat tentamenvragen soms, en door fraudeuze studenten, wel erg makkelijk bekend raken, alsmede de wijze waarop daar vervolgens mee wordt omgegaan.

Rol examencommissie

Op basis van de uitslag van een tentamen valt het examenbureau van een hogeschool bijvoorbeeld op dat bij een tentamen veel studenten opvallend hoge cijfers behalen. Soms valt dit op vóórdat de uitslag van het tentamen bekend wordt gemaakt, maar blijkens openbaar beschikbare uitspraken (zie de bronnenlijst) ook pas nadat de uitslag officieel is vastgesteld en bekend is gemaakt aan de studenten. Het examenbureau maakt in beide situaties melding van de situatie bij de examencommissie. Op grond van artikel 7.12. lid 2 WHW is de examencommissie in het hoger onderwijs "het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad." Na onderzoek kan de examencommissie niets anders doen dan het betreffende tentamen ongeldig te verklaren. Mits, en dit is belangrijk, zoals blijkt uit de Memorie van

toelichting, ze de bevoegdheid tot ongeldig verklaren heeft gekregen op basis van een artikel in het OER. Mist echter een dergelijke bepaling in het OER, dan mag een tentamen niet ongeldig worden verklaard door de examencommissie zo blijkt uit een uitspraak van het College van beroep voor examens

Het College van beroep voor examens baseerde zich hierbij op het volgende. De examencommissie is in het hoger onderwijs verantwoordelijk voor het borgen van de kwaliteit van tentamens op basis van artikel 7.12b lid 1 sub a WHW: "Naast de taken en bevoegdheden, bedoeld in de artikelen 7.11 en 7.12, tweede lid, heeft een examencommissie de volgende taken en bevoegdheden: a. het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens onverminderd artikel 7.12c," Maar volgens artikel 7.61 lid 2 WHW mag een beslissing niet in strijd zijn met het recht. Als het ongeldig verklaren dus in het OER niet expliciet is opgenomen, dan mag de examencommissie - ondanks dat ze moeten borgen! - geen tentamen ongeldig verklaren. Het is dus zaak het OER hierop in te richten.

Gevolgen voor studenten en docenten

Voor studenten voelt het onrechtvaardig als de examencommissie een tentamen ongeldig verklaart omdat de docent de vragen verkeerd heeft hergebruikt. De student staat hier immers buiten. Daarnaast zijn de gevolgen voor de betreffende studenten groot. Het tentamen moet door de studenten opnieuw worden gemaakt. Naast opnieuw studeren, moeten studenten op de nieuwe en niet eerder geplande tentamendatum maar net kunnen en tijd vrij maken.

De betreffende docent zal zeker worden aangesproken op zijn gedrag en misschien door de examencommissie alsnog naar een toetstechnische training worden verwezen. Uit een artikel uit de media bleek ook dat een docent een verbod van twee jaar kreeg om nog tentamens te maken.

Als tentamenvragen bekend raken doordat studenten frauderen, is dit docenten niet of

minder aan te rekenen. Als hierdoor tentamens ongeldig moeten worden verklaard, treft dit de studenten die te goeder trouw waren. De vraag is of docenten niet alerter hadden kunnen zijn op het risico dat tentamenvragen ook door fraude bekend raken. Docenten horen anno 2017 bekend te zijn met sites waar studenten tentamenvragen met elkaar delen en erop toe te zien (of surveillanten) dat tentamenvragen niet worden gefotografeerd of meegenomen.

Naar een oplossing

Het probleem kan worden verkleind door zo min mogelijk hergebruik te maken van eerder gebruikte vragen. De situatie binnen het hoger onderwijs is echter dat docenten het bijzonder druk hebben met vele en verschillende taken. Het mag algemeen bekend worden verondersteld dat het ontwikkelen van kwalitatief goede vragen veel tijd kost die niet altijd wordt geprioriteerd. Daarnaast is het zo dat leerstof niet doorlopend verandert en het dus ook veel moeite en creativiteit kost om steeds nieuwe vragen te ontwikkelen. Soms is de stof zo beperkt dat er haast geen inhoud is voor nieuwe vragen. Hergebruik van vragen is dan ook gezien de beschikbare tijd en de aspecten die met de leerstof te maken hebben, soms onontkoombaar.

Hergebruik van vragen hoeft geen probleem te zijn, mits doordacht gedaan en zodanig dat de vragen niet makkelijk bij studenten bekend geraken. Dat betekent dat alle vragen ingenomen moeten worden en dat alle betrokkenen (docenten en surveillanten) zoveel mogelijk voorkomen dat ze in omloop komen. Hierop dienen processen en procedures ingericht, uitgevoerd en gecontroleerd te worden. Het ontwikkelen van grote itembanken kan indien mogelijk, een oplossing bieden, evenals het ontwikkelen van parallelle vragen. Dit zijn verschillende vragen die inhoudelijk gelijk zijn, maar anders qua bijvoorbeeld namen, situaties of getallen,

waardoor ze niet direct worden herkend door studenten.

Het gebruik van een digitaal toetsstelsel voor grote itembanken is een handig hulpmiddel, waaruit steeds opnieuw tentamens (at random, al dan niet gestructureerd) worden samengesteld, met een beperkt en wisselend hergebruik van vragen. Maar dan nog wordt het risico gelopen dat schaduw-itembanken ontstaan, aangelegd door studenten met een goed geheugen, die direct na een tentamen vragen in het schaduwstelsel invoeren.

De echte oplossingen zitten bij een goede examenorganisatie enerzijds en toetsbekwaamheid bij docenten anderzijds. Daarnaast kan het gebruik van een plagiaatscanner helpen bij het identificeren van op het internet aanwezige tentamenvragen. Op die manier wordt de kans kleiner dat studenten buiten hun schuld om opnieuw tentamen moeten doen. ■

Referenties:

- Van Nieuwkerk, S.H. (2003). No time to waste? Copy and paste! Plagiaat bij scripties in het wetenschappelijk onderwijs. Afstudeerscriptie Nederlands Recht. Tilburg: Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit van Tilburg
- http://www.rug.nl/education/laws-regulations-complaints/cbe/uitspraken/2015/2015_ongeldig_verklaren_van_tentamen_door_examencommissie.pdf
- <http://www.folia.nl/actueel/73558/tentamen-hva-ongeldig-nadat-docent-oefentoets-deels-kopieert>
- <http://profielen.hr.nl/2013/twee-keer-hetzelfde-tentamen/>
- <http://punt.avans.nl/2014/02/heeft-toetscommissie-asis-zitten-slapen/>
- <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/saxion-tentamen-ongeldig-verklaard>
- <http://punt.avans.nl/2016/04/examen-commissie-integrale-veiligheid-buigt-zich-over-tijdens-college-gemaakte-fotos/>